

Tojiyeva Anora Baxtiyorovna

Sh.Rashidov nomidagi

SamDU 1-kurs doktoranti

Til, har qanday tizim kabi, tilning ham ikki tomoni bor. U, bir tomondan, tovushlar bilan ifodalangan elementlar - fonema, morfema, so'zlardan iborat bo'lsa, ikkinchi tomondan, u tuzilishga ega. Tillarning qiyosiy tavsifining asosiy maqsadi avvalo ona tilini o'qitish metodikasidan foydalangan holda amalga oshirilgan chet tillarini o'qitishni optimallashtirishdir. Har qanday tilni tavsiflashda qadimgi yunon yoki lotin tillari asl standartlar sifatida ishlatilgan, bu bir xillik va ilmiy xarakterning kaliti hisoblangan.

Tilning tuzilishi deganda uning ichki sistemasi yuqorida sanab o'tilgan son-sanoqsiz elementlarining aloqalari va munosabatlarini tushunish kerak va uning aloqa akti shaklida ishlashini ta'minlash kerak. Bir qator tillarda kuzatilgan asosiy, muhim xususiyatlarni, xususiyatlarni guruhlash orqali tilshunoslikning maxsus sohasi - lingvistik tipologiya bilan shug'ullanadi. Bu til turlari va lingvistik tuzilma turlari to'g'risidagi ta'limot sifatida ham belgilanishi mumkin. Lingvistik tipologiya hal qilish uchun mo'ljallangan maqsad va vazifalarga, shuningdek ushbu fan o'rganadigan obyektga qarab, tipologiya shartli ravishda umumiy tipologiyaga va xususiy tipologiyaga bo'linadi.

Umumiy tipologiya bog'liq bo'lgan umumiy muammolarni o'rganish bilan shug'ullanadi dunyoning alohida tillari tizimlarini tavsiflovchi o'xshash va turli xususiyatlar yig'indisini aniqlash bilan. Turli xil genetik guruhlariga mansub tillardagi umumiy xususiyatlar, umumiy o'zgarishlar, umumiy jarayonlar umumiy tipologiya orqali o'rganiladi.

Maxsus tipologiya yanada cheklangan xarakterdagi muammolarni o'rganish bilan shug'ullanadi. Bu bir tilning yoki cheklangan tillar guruhining tipologik xususiyatlarini o'rganish bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, faqat genetik jihatdan

qarindosh tillarni, masalan, slavyan va german tillarini o'rganadigan qiyosiy tarixiy tilshunoslikdan farqli o'laroq, tipologiya ham umumiy, ham o'ziga xos bo'lmagan tillarning tipologik xususiyatlarini o'rganadi.

Chet tillarni o'qitish metodikasi boshqa metodlar qatori uzoq vaqt davomida fan maqomidan mahrum bo'lib, o'qitishdagi yutuq va kamchiliklarni faqat o'qituvchining mahoratiga bog'lab kelgan. 20-asrning 20-yillarida fransuz tilshunosi A. Penlos chet tillarini o'qitish metodologiyasini qo'llash usulini aniqlashga birinchilardan bo'lib urinib ko'rdi. Tilshunos E. M. Ryt olib brogan tadqiqotlari davomida shunday xulosaga keladi: "Ta'lim usullari. chet tillari tilshunoslikning, ayniqsa qiyosiy tilshunoslikning umumiy xulosalarini amaliy qo'llashdir". Xuddi shunday nuqtayi nazarni akademik L.V. Shcherba ham ilgari surgan.

Qiyosiy tipologiya - bu turlarni aniqlash va o'xshashlik va farqlarni aniqlash orqali taqqoslash bilan tasniflash. Qiyosiy tipologiya - tillarning o'xshashlik va farqlarini aniqlash uchun bir-biri bilan solishtirganda o'rganadigan tilshunoslik bo'limi.

Qiyosiy tipologiya quyidagilarni o'z ichiga oladi: 1) turdosh tillar va qarindosh bo'lmagan tillarni solishtirish; 2) umumiy belgilar fonida tilning o'ziga xos xususiyatlarini tiplashtirish Qiyosiy tilshunoslikning o'ziga xos jihatlari va uning asoslarini ko'rib chiqish uni qo'llashning asosiy yo'nalishlari lingvodidaktika va tarjima ekanligi haqidagi fikrga olib keladi. Lingvodidaktika doirasida tillarni, ayniqsa mahalliy va xorijiy tillarni taqqoslash o'quvchilarning xatolarini oldini olish, bu xatolarning tipologiyasini ishlab chiqish va materialni kiritish va mustahkamlashni optimallashtirish orqali ularni oldini olish yo'llarini belgilash imkonini beradi. Chet tilini o'qitishning pedagogik jarayoni uchun tipologik muhim tarkibiy farqlarni aniqlash birinchi darajali ahamiyatga ega. O'quvchilarning ona tilidan boshqa chet tilini, ular o'zlari o'rganayotgan chet tilini doimiy ravishda qiyosiy lab boorish va taqqoslash imkonini beradi. Chunki ko'plab kuzatishlar va eksperimental tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning ona tili chet tilini o'rganish jarayonida doimo yo'l qo'yadigan qiyinchiliklar va doimiy xatolarga

sabab bo'ladi.

Tarjima faoliyati sohasida tillarni taqqoslash ma'lumotni qayta kodlash sifatida talqin qilinadigan tarjima o'zgarishlarini tanlashni optimallashtirishga yordam beradi.

Metodologiyaning bunday talqini amaliy tilshunoslikda tasodifiy va ma'lum darajada adolatli edi, chunki tilshunoslik lingvistik materialni ta'minlaydi, uning asosida ta'lim va tarbiya quriladi. O'quv jarayonida bu zarur tilshunoslik qonunlarini hisobga olish zarur.

Yomon yoki yaxshi usullar yo'q, lekin yomon va yaxshi o'qituvchilar bor deb hisoblanadi metodika tarixida. Chet tilni o'rganish murakkab lingvopsixologik hodisadir. Chet tilni o'rganish jarayonida o'rganuvchi ongida ona tili va xorijiy til sistem alari to'qnashadi. O'rganuvchining ona tilisi yangi til sistemasini o'zlashtirishni osonlashtiradi yoki uning yo'liga to'siq bo'ladi. Tilshunoslikda birinchisini "fasilitatsiya" va ikkinchisini – "interferensiya" atamaları orqali belgilashadi. Bu ikki tillar sistemasidagi o'xshashlik va farqlarga bog'liq bo'ladi. Ikki til sistemasini tillami o'qitish metodikasini nazarda tutib qiyoslash tillami lingvodidaktik maqsadlarda chog'ishtirma o'rganish deyiladi. Tillar nazariy maqsadlarda ham chog'ishirma o'rganilishi mumkin. Bunda tillarning fonetik, morfologik, leksikologik va sintaktik qatlamlari sistemali tarzda o'rganilib, ularning o'xshashlik va farqlari, shuningdek, o'xshashlik va farqlarning sabablari aniqlanadi.